

Het geweld breekt los

10 mei 1940

Het was de hele nacht al wat rumoerig buiten. Er hing een vreemd soort spanning in de lucht; een sensatie, een prikkel – puur gevoelsmatig. Ook mijn ouders leken wat zenuwachtig toen ik naar bed ging. Toen ik uit een onrustige slaap opschrok, hoorde ik duidelijk een merkwaardig lawaai dat van buiten kwam. Ik kon het geluid niet onmiddellijk thuisbrengen; het was een aanhoudend, zwaar geronk, dat steeds doordringender en luider werd. Nog slaapdronken en met een wee gevoel in mijn maag schoot ik overeind. Met een snelle blik op mijn wekker zag ik dat het net drie uur geweest was. Instinctief voelde ik wat er ging gebeuren.

Ik zag vader, in zijn lange onderbroek, vanuit mijn slaapkamerraam naar de lucht kijken.

‘Wat is er toch aan de hand?’ Ik wachtte angstig en gespannen de bevestiging van mijn vermoeden af.

Met een diepe zucht draaide vader zich langzaam om en zei met een vermoeide, overslaande stem: ‘Heinz, jongen, er is iets verschrikkelijks gebeurd. Kom maar eens kijken.’

Ik sprong uit bed en liep naar het raam. Mijn slaapkamer lag aan de straatkant, en bij helder weer kon je Duitsland zien liggen. Tussen de bomen door kon je dan vaag de contouren van de kerk op de Eltenberg, net over de grens, onderscheiden. Maar nu was de lucht vol vliegtuigen en door de vele ronkende motoren zag de hemel er wat vreemd, onwerkelijk uit. Het leek of een onafzienbaar aantal kolossale zwarte spreeuwen zich had samengevoegd tot een

grote donkere wolk, die zich opmaakte om naar een ander land te vertrekken; een onheilspellende donkere bol, zoemend in de nacht. In steeds groter getale kwamen de toestellen vanuit Duitsland naar het westen aanvliegen. Het motorgeronk zwol aan en vader moest bijna schreeuwen om zich verstaanbaar te maken.

‘Jongen, dit is een verschrikkelijke aantasting van de neutraliteit van Nederland. Dit kan helemaal niet, dit mag niet en het zal vreselijke gevolgen hebben voor ons allemaal.’ Hij zag lijkkleek en stond te trillen op zijn benen. ‘Ik heb net beneden naar de radio geluisterd. Er is een heel eskader vliegtuigen vertrokken vanuit Duitsland op weg naar het westen.’ Alsof hij de lading van zijn woorden wat wilde verzachten gaf hij me een bemoedigend klopje op mijn schouder, maar ik merkte wel dat hij heel gespannen was. ‘Kleed je maar snel aan. We gaan naar beneden, dan kunnen we wachten op nieuwe radioberichten, want wie weet wat er nog allemaal gaat gebeuren!’ Het was de vroege ochtend van de 10^e mei 1940. Ik was 15 jaar.

Moeder was al aangekleed en had de andere kinderen wakker gemaakt. Ze wachtte op de overloop op vader en mij, met Hans op haar arm. Hij had zijn armpjes om haar hals geslagen. Met grote ogen stonden Lies en Bob naast haar, op blote voeten, rillend van de slaap en de spanning.

Vader had zichzelf weer volkomen in de hand en vertelde kalm wat dat toenemende geronk, hoog in de lucht, was. Daarna vervolgde hij: ‘Kinderen, jullie mogen je aankleden. Maak je maar geen zorgen. We gaan naar beneden, want het is daar veiliger.’

En wat we al vreesden, werd bevestigd door de eerste alarmerende berichten op de radio. Talloze Duitse legereenheden zouden de oostgrens overgestoken zijn en ons land op verschillende plaatsen zijn binnengevallen. We woonden in Tolkamer, een dorpje gelegen op enkele kilometers van de Duitse grens.

Toen we in de vroege ochtendschemering bang en nog wat trillerig met vader naar buiten liepen, zagen we dat inderdaad de eerste Duitse colonnes de grens bij Spijk gepasseerd waren en al zo ver waren opgerukt, dat we ze over de Spijksedijk zagen marcheren. Het tot de tanden gewapende Duitse leger rukte op met pantserwagens, tanks en andere gemotoriseerde voertuigen. De compagnie werd voorafgegaan door een motor met zijspan, waarop een mitrailleur bevestigd was. Het zag er allemaal zeer indrukwekkend uit. Maar er waren ook soldaten op de fiets bij. Ze zwaaiden vriendelijk naar de mensen, die ruw uit hun slaap gewekt waren en net als wij naar buiten waren gerend om te kijken wat al dat tumult te betekenen had. Sommige buurtbewoners hadden hun pyjama nog aan. Niemand beseftte eigenlijk goed wat er aan de hand was.

De marcherende Duitsers op de dijk hadden nu bijna onze straat bereikt. Omdat iedereen alleen maar oog had voor de naderende Duitse troepen, zagen ze de sluipende Nederlandse marechaussees aan de andere kant van de straat over het hoofd. Deze militaire politie was gestationeerd in een kazerne, enkele tientallen meters verderop. Toen ik vanuit mijn ooghoeken een beweging meende waar te nemen, draaide ik me razendsnel naar hen om. Ik zag nog net dat enkele van deze mannen hun positie innamen achter ons huis. Ik hield ze angstvallig in de gaten.

Volkomen onverwacht smeed kort daarop een van de andere marechaussees zijn geweer op de grond en rende met de handen in de lucht de hoek om. Vanachter ons huis kwamen de mannen die zich daar hadden opgesteld tevoorschijn en slopen met hun mitrailleurs in de aanslag naar voren. Een van hen verstopte zich ongeveer tien meter verderop in de straat, achter de regenton van Reurling.

Geschrokken vroeg ik aan vader of hij gezien had wat er gebeurd was, maar het incident was hem ontgaan. Alles ging in een flits, maar vader schatte direct het dreigende gevaar goed in. Hij greep

ons bij de arm en riep: 'Jongens, onmiddellijk naar binnen en de kelder in, want er gebeurt dadelijk iets verschrikkelijks!'

We begrepen dat het nu echt ernst geworden was. Wij renden half struikelend de trappen af naar beneden, waar moeder al met Hans haar toevlucht had gezocht. Hans was nog veel te klein om iets te begrijpen van het gevaar waarin we verkeerden.

Met bonzend hart wachtten we gespannen af wat er zou gaan gebeuren. Enkele seconden was het doodstil en toen klonken enkele zeer harde geweerschoten, bijna gelijktijdig gevolgd door een aantal enorme ontploffingen. Een drietal granaten ging af, waarvan er twee vlak bij ons in huis moeten zijn terechtgekomen, want de knal was oorverdovend en het hele huis trilde. De derde bom ontplofte iets verderop in de straat. We wisten niet precies wat er gebeurd was. Als versteend wachtten we op wat er nu zou volgen. We hoorden nog een paar geweerschoten en daarna werd het angstig stil. We bleven onbeweeglijk en geluidloos in de kelder verstopt zitten, als bange haasjes tegen moeder aangedrukt. Ze had beschermend haar armen om ons heen geslagen en prevelde zachtjes een gebed. Niemand durfde de kelder te verlaten om te kijken of het gevaar voorbij was.

Het leek wel een eeuwigheid te duren voordat we boven de winkelbel hoorden. Vader liep snel de trap op, naar de winkel en we hoorden hem opgewonden met iemand praten. Het was de kapitein van de marechaussees, die bezorgd kwam informeren of er bij ons gewonden gevallen waren. Er bleek een kort, hevig vuurgevecht te hebben plaatsgevonden tussen de Nederlandse marechaussees en enkele Duitse soldaten, die als eerste Tolkamer bereikt hadden. De marechaussees hadden de Duitse manschappen opgewacht en onder vuur genomen, maar de vijand had met veel meer en veel zwaardere wapens het vuur van de Nederlanders beantwoord. Door dit gevecht hadden wij een voltrefter in de huiskamer gekregen

en één granaat was ingeslagen in de muur aan de voorkant van het huis. De derde bom was ontploft bij de regenton, daar waar de marechaussee met de mitrailleur zich verstopt had. De man was zwaargewond. Gelukkig zaten wij op dat moment veilig in de kelder verstopt.

Toen de kust weer veilig was, durfden we eindelijk uit onze schuilplaats tevoorschijn te komen. We bekeken de enorme ravage in huis en maakten de trieste balans op. De meeste ruiten waren gesneuveld. Er had zich zo'n verpletterende explosie voorgedaan, dat de bakstenen uit de muur geslagen waren en in de kast aan de andere kant van het vertrek beland waren. Door de enorme klap was het cement op meerdere plekken van de muur afgesprongen. Alle meubels waren bedekt met een grijze laag en het stof dwarrelde nog steeds als sneeuw naar beneden. De aangerichte schade was onbeschrijflijk.

We waagden het om weer naar buiten te komen. Ondertussen hadden nieuwe Duitse patrouilles Tolkamer bereikt. Een deel van hen stond bij de marechausseekazerne. Dit gebouw lag schuin achter ons huis en we zagen vol schrik dat onze Nederlandse militairen gedwongen werden hun wapens af te geven en dat zij vervolgens werden gearresteerd en meegenomen.

Aan de overkant van de straat woonde een Duitse ambtenaar. Zijn vrouw kwam, in ochtendjas en op sloffen, met een blad vol kopjes en een dampende koffiekkan naar de Duitsers toe gelopen. Met een hoofd vol krulspelden en een grijs van oor tot oor zette ze met een triomfantelijk gebaar het dienblad op de grond, vlak voor de voeten van een Duitse officier. De man, die in het bezit was van een gigantische hangsnor, leek even uit het veld geslagen. Hij draaide wat nerveus aan de lange uiteinden van zijn moustache snor, maar had onmiddellijk daarna de situatie weer onder controle. Al haar goede

bedoelingen ten spijt, weigerde hij resoluut om haar gift te accepteren. Want soldaten die zich op vijandig gebied bevonden, mochten onder geen enkel beding iets aannemen van de burgers. De vrouw kreeg een strikt verbod: 'Geen koffie, geen koekje, niets!' Ze werd resoluut en op norse wijze weggestuurd, maar ze bleef heftig protesteren en aandringen en weigerde om weg te gaan. Hysterisch gilte ze: 'Aber, wir sind doch auch Deutscher!' Ze maakte zich ronduit bespottelijk toen ze met haar volle dienblad als een hondje achter de Duitsers aandribbelde. Maar toen haar geschreeuw overstemd werd door een paar oorverdovende knallen uit westelijke richting, wist ze zich met haar dampende en rammelende blad vol koffie verbazingwekkend snel uit de voeten te maken. De ontploffingen werden waarschijnlijk veroorzaakt door doelgerichte bombardementen op de veerpont Pannerden-Doornenburg, en de pas sinds enkele maanden voor het verkeer geopende brug bij Aerdt vloog waarschijnlijk ook de lucht in.

Ondertussen marcheerden er nog steeds Duitse soldaten ons dorp binnen. Ook was er een cavaleriedivisie bij en de Duitsers beschikten zelfs over boten met pontons, die gebruikt zouden worden als ze de rivier wilden oversteken. Regelmatig bleef het aanzwellende, gierende geluid van vallende bommen klinken, gevolgd door zware ontploffingen. We vermoedden dat er in een straal van enkele kilometers meerdere bruggen waren opgeblazen. De doffe dreunen van de inslaande projectielen in de verte zorgden voor een naargeestig en angstaanjagend geluid, waardoor het onheilspellende gevoel over de situatie waarin ons land nu verkeerde, nog eens extra versterkt werd.

Veel Nederlanders geloofden dat er nooit weer een wereldoorlog zou uitbreken. Maar nu begon toch langzaam de waarheid tot iedereen door te dringen. Er was een verschrikkelijke oorlog begonnen, die ons veel ellende en verdriet zou gaan brengen.